

Ο θεσμός του νοσοκομειακού εφημέριου, ιστορική-αξιολογική ανασκόπηση

του Καθ. Αριστοτέλους Χρ. Ευτυχιάδου

Η αρχή της υπάρξεως Ιερού Ναού και Κληρικών μέσα στο Νοσοκομείο έχει πνευματικές ρίζες και ιστορική ιδρυτική παρουσία. Η θεωρητική τοποθέτηση, στην οποία στηρίζεται ο θεσμός, προηγήθηκε των γεγονότων και περιλαμβάνει δύο αρχές, τις οποίες η Ιατρική, από τα πολύ παλαιά χρόνια, αποδέχεται ανεπιφύλακτα: την ανάγκη ενιαίας αγωγής υγείας ψυχής και σώματος. τη συνεργασία ιατρικής και θείας αντιλήψεως στη θεραπεία του αρρώστου.

Στην πρακτική εφαρμογή η σύνδεση ιερέως ιατρού, ναού και θεραπευτικού κέντρου ανάγεται ήδη στα Ασκληπιεία (7ος αιώνας π.Χ.). Συνεχίστηκε στη χριστιανική εποχή στην άσκηση της ιατρικής από τους αγίους ιατρούς και τις άγιες ιατρίνες (1ος-4ος αιώνες) κατ'εξοχή δε στη συγκρότηση και λειτουργία των βυζαντινών Νοσοκομείων (4ος-15ος αιώνες) ή των ευαγών οίκων. Με νεαρές διατάξεις και κανόνες καθορίζεται η ανέγερση Ναού στα νοσηλευτικά Ιδρύματα και ο διορισμός εμμίσθων ιερέων για τους ασθενείς, καθώς και ιερέως κηδεύειας.

Η σχέση ιατρού και Εκκλησίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους περιλαμβάνει τη δυνατότητα συνυπάρξεως των δύο ιδιοτήτων στο αυτό πρόσωπο, τη διάκριση του ιερέως από τον ιατρό ως επαγγελματία, τον προσδιορισμό υπό της Εκκλησίας των χαρακτηριστικών του καλού ιατρού, καθώς και τις επιπτώσεις της νόσου ή της παθήσεως σε εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως η χειροτονία ιερέως και επισκόπου, η απλούστευση της ακολουθίας του Βαπτίσματος, η Θεία Μετάληψη, η νηστεία κ.ά.

Αναλυτικότερα τα αναφερθέντα θέματα έχουν ως εξής:

1. Ενιαία αγωγή υγείας ψυχής και σώματος

Παλαιότερα την επιδίωξη υγείας ψυχής και σώματος υπογραμμίζει ο σοφός Κλεόβουλος από τη Λίνδο της Ρόδου, ο οποίος «έφη εύ το σώμα έχειν και την ψυχήν». Ο Ιπποκράτης αποσκοπεί στη θεραπεία φύσεως και πνεύματος «εκαθήσαμεν αν των ανθρώπων μετά των σωμάτων και τας ψυχάς νοσεούσας». Ο Πλάτων θεωρεί ως προϋπόθεση υγείας του ανθρώπου την ευεξία της ψυχής. Ως προς την ιατρική μεθοδολογία τονίζει ότι «ιατροί ψυχή (με την ψυχή) σώμα θεραπεύουσιν». Αναφέρει ακόμη ότι αναδεικνύονται «αγαθοί ιατροί» εκείνοι, οι οποίοι λαμβάνουν υπ'όψη την ενότητα του οργανισμού και «μετά του όλου το μέρος επιχειρούσιν . . . ίασθαι». Ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει την ιδιαίτερη ψυχοσωματική οντότητα εκάστου ατόμου και προτείνει εξατομίκευση της θεραπείας: «ιατρός καθ'έκαστον γαρ ιατρεύειν». Ο ιατρός Αρεταίος ο Καππαδόκης ενδιαφέρεται για την ανύψωση του ηθικού του ασθενούς δια του λόγου και συμβουλεύει να παρηγορείται και «ές ευελπιστήν έμμεναι (να ελπίζει)». Ο Ιερώνυμος τονίζει τη σημασία της θεραπείας σώματος και ψυχής, ακολουθώντας τον Ιπποκράτη, ο οποίος παρατηρούσε «τον λόγο, τη βάδιση, την έξη και προδιέγραφε τα ήθη» των ασθενών. Αυτό ισχύει, λέγει ο Ιερώνυμος «πολύ περισσότερο για εμάς, στους οποίους έχει ανατεθεί η ιατρική φροντίδα των ψυχών». Κατά τους βυζαντινούς χρόνους οι ιατροί Αέτιος Αμιδηνός και Παύλος Αιγινίτης λαμβάνουν υπ'όψη την ολότητα του προσώπου και φρονούν ότι «δίαιτα αρμόζει . . . και ψυχής και σώματος». Οι Γρηγόριος ο Θεολόγος και Μάξιμος ο φιλόσοφος και ομολογητής τονίζουν την προσέγγιση του εσωτερικού βάθους της ψυχής: «περί τον κρυπτόν της καρδίας άνθρωπον η πάσα θεραπεία τε και σπουδή». Κατά τον Γρηγόριο Νύσσης, η θεραπεία της ψυχής προηγείται της του σώματος, «όσον κρείσσον ψυχή του σώματος». Ο ιατροφιλόσοφος Μιχαήλ Ψελλός υπογραμμίζει τη σημασία «των ιατρικών τεχνών» για «την σωτηρίαν σώματος και ψυχής του ασθενούς». Στους νεώτερους αιώνες ο Χίος ιατροφιλόσοφος Μανουήλος Γλυνζώνιος, τον 16ο αιώνα στη Βενετία, παρατηρεί ότι «νηστεύομεν κρέας, αυγά, τυρί . . . δι' υγείαν ψυχής και σώματος». Ο Αναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας, πρώτος Κοσμήτωρ της Ιατρικής Σχολής Αθηνών (1837), φρονεί ότι «νοσήματα τα από των της ψυχής παθών . . . της ψυχολογικής θεραπείας ούχ ήττον ή της φαρμακευτικής χρήζουσιν». Η ολοκληρωμένη ιατρική ανιχνεύει τα βαθύτερα αίτια της νόσου, το πνευματικό και παιδαγωγικό νόημα της νοσησεως, την παραχώρησή της από το θείο ή και ως θεία δίκη (Πλάτων, Γαληνός, Αυγουστίνος, Διονύσιος Πύρρος).

2. Η συνεργασία ιατρικής και θείας αντιλήψεως

Διαχρονικώς αναγνωρίζεται από τους ιατρούς, και τους φιλοσόφους η δημιουργική, νομοθετική, εξυγιαντική και θεραπευτική επενέργεια του θείου στη δημιουργία, στη φύση και στην ανθρώπινη φυσιολογία και παθολογία (Ηράκλειτος ο Εφέσιος, Ιπποκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, Πλίνιος, Αρεταίος ο Καππαδόκης, Μιχαήλ Ψελλός, Ρογήρος Βάκων, Καρτέσιος, Θωμάς Σύντενχαμ, Κάρολος Λινναίος, Διονύσιος Πύρρος, Αλέξις Καρρέλ, Γεώργιος Παπανικολάου).

Ο Ιπποκράτης θεωρεί την ιατρική επιστήμη «θεοπρεπή» (άξια του Θεού, θαυμασία) και συμπεραίνει ότι «οι πρώτοι ευρώντες ώθησαν αξίην την τέχνην Θεώ προσθείναι (να ανατεθεί στο Θεό) ως και νομίζεται». Φρονεί ότι το θείο παρέχει εξυγιαντική ενέργεια, επειδή «τα μέγιστα των αμαρτημάτων και ανοσιώτατα το θείον έστι το καθαίρον και αγνίζον και ρύμμα (αποκαθαρισμός) γινόμενον ημίν». Στις διάφορες παθήσεις η ιατρική σέβεται τους Θεούς. «Ευρίσκεται τα πολλά προς θεών εντίμως κειμένη η ιητρική, οι δε ιητροί θεοίσι παρακεχωρήκασι (οι ιατροί παραμερίζουν προ των Θεών)». Η σύνδεση ανθρωπίνης και θείας ίασεως «υγιανεί τον βίον και εύρηταί μοι δίαιτα . . . ζυν τοίσι θεοίσι». Παράλληλα με τις ανθρώπινες προσπάθειες «δει και αυτόν (τον ασθενή) ζυλλαμβάνοντα (συνεργαζόμενο) τους θεούς επικαλέεσθαι».

Η δια θείας δυνάμεως θεραπευτική επέμβαση ομολογείται ήδη από τις επιγραφές των Ασκληπιείων. Σε «επιγραφή ιαμάτων» στο Αμφιαράειο Ωρωπού αναφέρεται ότι «ο Θεός καλώς επιμελείται των αφικνουμένων Αθηναίων εις το Ιερόν εφ' υγεία και σωτηρία πάντων των εν τη χώρα». Ο Όμηρος μνημονεύει ότι σε λοιμό, ο οποίος έπληξε το στρατόπεδό τους, οι Αχαιοί απευθύνονται σε ιερέα. Ο ιατρός Ερυμίμαχος, κατά τον Πλάτωνα, αναγνωρίζει από την ιατρική του πείρα τη θαυμαστή ιαματική επενέργεια του Θεού. Ο Αριστοτέλης αποδέχεται υπέρ φύσιν «θείαν ευτυχίαν», ως τρόπον ίασεως, και απλώς «ευτυχίαν», όταν η ίαση έχει λογικοφανή ερμηνεία. Ο Αρεταίος Καππαδόκης φρονεί ότι το υπέρτατο Όν ίσταται υπεράνω της ανθρωπίνης ιατρικής δυνατότητας. Τις δύσκολες ιατρικές περιπτώσεις, «τα μείζονα πάντα, ιώνται μούνοι Θεοί (θεραπεύουν μόνον οι Θεοί)». Ο στοχαστικός χριστιανός φιλόσοφος Ερμάς (1ος αιώνας) συνδέει τη σωματική από τον Θεό ίαση με την ψυχική κάθαρση του ασθενούς, «εάν ίδη την καρδίαν του μετανοούντος καθαράν». Ο φιλόσοφος και μάρτυς Ιουστίνος θεωρεί τα υπέρ φύση ίαματα «κατά θείαν δύναμιν» ως ακατανόητα από την ανθρώπινη λογική. Ο Αυγουστίνος, αναφερόμενος στον Ασκληπιό, πιστεύει ότι το θείο ενεργεί θεραπευτικά είτε καθ' εαυτό, είτε μέσω της ιατρικής επιστήμης. Ως προς θαυματουργικές ίασεις, αυτές τις διαχωρίζει από τις περιπτώσεις θεραπείας ασυνήθιστης ή σπανίας. Ο Αρχίατρος του Ιουστινιανού Αέτιος Αμιδηνός επικαλείται στις ιατρικές του πράξεις τη θεία αντίληψη: «Κύριε Ιησού Χριστέ (οδήγησε ... ηγού αμήν)». Ο Επιφάνιος Κύπρου αναφέρεται στη θεραπευτική δύναμη «του αλεξιθήρος (υπερασπιστού) ημών και αληθούς ιατρού Θεού», εξηγώντας ότι «Ιησούς κατά την εβραϊκήν διάλεκτον θεραπευτής καλείται, ήτοι ιατρός και σωτήρ». Ο Όσιος ιατρός και ιερέυς Σαμμών ο Ξενοδόχος θεράπευσε τον Ιουστινιανό, ο οποίος έπασχε από κακόηθες νόσημα της ουροδόχου κύστεως, «τη ιατρική τέχνη ομού μετά της Χάριτος». Ο Μιχαήλ Ψελλός σημειώνει τη στροφή του ασθενούς προς το θείο με σκοπό «ως τετυχήκοι θειοτέρας ίασεως». Θεωρεί τις δεήσεις ως τρόπον ενιαίας αγωγής και προληπτικής ιατρικής: «αποτρόπαια του νοσήματος εποήσατο, ιλασμοίς χρησάμενος . . . και ναόν τοις Αναργύροις αυτού λαμπρόν εδομήσατο». Τον 17ο αιώνα, στο Λονδίνο, ο Χίος ιατρός και χημικός του βασιλέως Καρόλου Β' Κωνσταντίνος Ροδοκανάκης σε επιδημία πανώλους συνιστούσε «το ιατρικόν αλεξίακον το πνεύμα του άλατος» κα προέτρεπε δεήσεις εις τον Ύψιστον, όπως απομακρύνει την μάστιγα».

Η θαυματουργική ιατρική εκφράζεται από τους αγίους Αναργύρους ιατρούς, άνδρες και γυναίκες, όπως οι Λουκάς, Κοσμάς και Δαμιανός, Παντελεήμων, Ζηναΐς και Φιλονίλλα, Ερμιόνη κ.ά., οι οποίοι είναι προστάτες και προστάτιδες της ιατρικής και των ειδικοτήτων της.

3. Οι πρώτες συνδέσεις Ναού και Θεραπευτικού Κέντρου

Τα Ασκληπιεία θεωρούνται ως ο πρώτος συνδυασμός ιερού και θεραπευτικού τόπου, όπου επιδρούσαν: «Θεός, τύχη αγαθή, ίαματα του Απόλλωνος και του Ασκληπιού». Οι Ασκληπιάδες είχαν την ιδιότητα ιερέως και ιατρού, παρείχαν δε ιατρική θεραπεία και ψυχοσωματική αγωγή μέσα σε ωραίο φυσικό περιβάλλον, υγιεινό κλίμα, ψυχαγωγία και λατρεία. Η κάθαρση δια των λουτρών και η εγκοίμηση με τη θέα ονείρου αποτελούσαν μέρος του τελετουργικού της θεραπείας. Στα ιδρύματα αυτά ελάμβανε χώρα και η εκπαίδευση των νέων ιατρών.

Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια, οι αδελφές Ζηναΐς και Φιλονίλα, και η Ερμιόνη, κόρη του διακόνου Φιλίππου, ιατροί ανάργυροι και οι τρεις, συνεδύασαν τη συνύπαρξη νοσηλευτικού χώρου και λατρευτικού τόπου. Οι πρώτοι υποτυπώδεις νοσοκομειακοί σχηματισμοί δημιουργούνται από τις Ζηναΐδα και Φιλονίλλα (1ος αιώνας), από την Ταρσό της Κιλικίας και συγγενείς του Αποστόλου Παύλου, οι οποίες ίδρυσαν σπήλαιο-νοσοκομείο στη Δημητριάδα της Μαγνησίας. Έχουν μείνει γνωστές με τον χαρακτηρισμό «φίλοι της ειρήνης». Στον κοινοβιακό αυτό χώρο, μαζί με τις άγιες ιατρίνες, συγκαταβίωναν και άνδρες μοναχό-νοσηλευτές. Ακολουθεί η ανάργυρη ιατρός Ερμιόνη (1ος-2ος αιώνας), η οποία ίδρυσε το πρώτο πανδοχείο-νοσοκομείο στην Έφεσο, όπου με την κατά Χριστό πίστη παρείχε ιάματα ψυχής και σώματος δωρεάν. Το ίδρυμα αυτό απετέλεσε το πρότυπο των βυζαντινών Ξενώνων και Νοσοκομείων. Νοσηλευτικά κέντρα εγκατέστησαν και οι ανάργυροι στρατιωτικοί ιατροί Κύρος και Ιωάννης (3ος αιώνας), από την Αλεξάνδρεια και την Έδεσσα της Συρίας αντιστοίχως, σε μία Μονή στον Αραβικό Κόλπο. Ο άγιος ιατρός και φιλόσοφος Διομήδης (3ος αιώνας) δημιούργησε την πρώτη κλινική στη Νίκαια της Βυθυνίας και ο άγιος ιατρός Θαλλέλαιος (3ος αιώνας) την πρώτη οικία – αναρρωτήριο στη Φοινίκη του Λιβάνου. Νοσοκομείο ιδρύθηκε και από τον Εφραίμ τον Σύρο στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο δημιουργούνται πλήρως οργανωμένα Νοσοκομεία με Ναό, κρατικά όπως ο Ξενώνας του Σαμψών, ιδιωτικά όπως το Πτωχοτροφείο του Μιχαήλ Ατταλειάτη, μοναστηριακά όπως της Μονής του Παντοκράτορος, εκκλησιαστικά όπως η Βασιλειάδα του Μ. Βασιλείου. Στα Νοσοκομεία αυτά, εκτός των ιατρών και των ιατρικών, εμφανίζεται για πρώτη φορά και ο θεσμός των αδελφών νοσοκόμων.

Στη χριστιανική Δύση, η αγία Φαβιόλα ιδρύει το πρώτο Νοσοκομείο στη Ρώμη, ενώ στην Αναγέννηση εμφανίζονται οργανωμένα νοσηλευτικά ιδρύματα πρόδρομοι των νεωτέρων.

4. Η θέση του ιατρού ιερέως στο Βυζάντιο

Ως προς την ιδιότητα του ιατρού και ιερέως δεν υφίσταται κώλυμα. Ως προς την εξάσκηση όμως του επαγγέλματος του ιατρού υπό του ιερέως ιατρού, υπάρχουν διατάξεις, οι οποίες κωλύουν αυτό. Κατά τον κανονολόγο Θεόδωρο Βαλσάμονα (12ος αιώνας), η απάντηση στο ερώτημα: «ακινδύνως γίνεται ιερέυς ιατρός ή ού;», έχει ως εξής: «Ο Στ' Κανών των Αποστόλων φησίν επίσκοπον ή πρεσβύτερον ή διάκονον κοσμικὰς φροντίδας μη αναλαμβάνετω. Η τέχνη των ιατρών, κὰν ορίζεται παρά των σοφών υγείας είναι περιποιητική, αλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται τούτο, σφαλεραί γὰρ εἰσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ἐπίνοιαι, καὶ τῶν πολλῶν αἱ διαγνώσεις δειλαί (ασήμαντες) κατὰ τὸ παλαιὸν γνῶμοδότημα». Η άποψη αυτή επικροτείται από το Σύνταγμα του Ματθαίου Βλαστάρεως (14ος αιώνας): «διακόνους ιατρικῆς καὶ αὐτοὺς μεταποιουμένους, μὴ εοικέναι, λέγων, τοὺς μετὰ στιχαρίων τὰ ἅγια μεταχειριζομένους, κοσμικὰς στολὰς ἐνδύεσθαι καὶ μετὰ λαϊκῶν ἀνδρῶν, τῶν ιατρῶν, προπομπεύειν (να συμβαδίζουν)». Παρά ταύτα, στις αρχές της δευτέρας χιλιετηρίδος, το 1049, ευρίσκεται «Πρακτικόν», στο οποίο συνδυάζεται ο κληρικός και αρχίατρος: «γεγονός παρά Κωνσταντίνου κληρικού της μεγάλης Εκκλησίας κουβουκλεισίου, αρχιητροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ σεκρέτου (γραμματείας)».

5. Το περιβάλλον και το προσωπικό του Νοσοκομείου κατά τη βυζαντινή περίοδο.

Ως νοσηλευτικά ιδρύματα νοούνται ευαγείς οίκοι, νοσοκομεία, ξενώνες, ξενοκομεία, γηροκομεία, χηροτροφεία, λοχοκομεία, βρεφοκομεία, πτωχοτροφεία, ορφανοτροφεία. Ο όρος νοσοκόμος δηλώνει αρχικά τον διευθυντή του Νοσοκομείου. Αργότερα λαμβάνει την έννοια του νοσηλευτού. Ανωτέρα αρχή, στην οποία αναφέρονται οι διευθυντές των νοσηλευτικών ιδρυμάτων, είναι ο Επίσκοπος της περιοχής. Επί αναφερόμενων προβλημάτων ανωτέρα αρχή αποτελεί ο Μητροπολίτης, ανωτάτη δε ο Πατριάρχης, οι οποίοι και ελέγχουν την καλή λειτουργία των ιδρυμάτων. Σύμφωνα με Νεαρά του Ιουστινιανού και τα Βασιλικά Λέοντος βασιλέως, ο διορισμός και η τοποθέτηση διοικητού ιατροῦ νοσηλευτικού ιδρύματος γίνεται από τον Πατριάρχη ή τον Επίσκοπο. Είναι δυνατόν όμως διοικητές των Νοσοκομείων να ορίζονται από ιδιότη ιδρυτή Νοσοκομείου με διαθήκη ή δωρεαστικό καταστατικό, όπως στο Πτωχοτροφείο του Μιχαήλ Ατταλειάτου, όπου εκτός των ανδρών δύναται να διορισθεί και γυναίκα διευθύντρια. Υπάρχουν διατάξεις, οι οποίες ρυθμίζουν τα καθήκοντα του προσωπικού των Νοσοκομείων, όπως οικονόμοι, ταβουλαρίων (αρχαιοφυλάκων, συμβολαιογράφων) ή χαρτουλαρίων (γραμματέων), πριμμικηρίων (αρχιθαλαμηπόλων), παραβολάνων (κοινωνικών λειτουργών), νοσοκόμων. Σύμφωνα με τα «Τυπικά», οι πριμμικηρίοι επιθεωρούν τις αίθουσες και τις κλίνες των αρρώστων, επιβλέπουν δε στη λήψη της θεραπευτικής αγωγής. Ο Θεοδοσιανός Κώδιξ καθορίζει το έργο των παραβολάνων, οι οποίοι έχουν ως καθήκον τη φροντίδα «των

νοσούντων σωμάτων των ασθενών». Παραλλήλως μοιράζουν τροφές και αγαθά στους πτωχούς και εγκαταλελειμμένους. Οι νοσοκόμοι φυλάττουν το υλικό για την λουτροθεραπεία των αρρώστων, οι δε αδελφές νοσοκόμες, οι «υπούργισσες» έμβραθμες ακολουθούν τη γυναίκα ιατρό στο τμήμα των γυναικών ασθενών.

6. Ο Ναός και ο κλήρος εντός των Νοσοκομείων και των ευαγών Οίκων.

Οι ιδρυτές νοσηλευτικών ιδρυμάτων ορίζουν και την ανέγερση Ναού εντός αυτών. Ο Η΄ Κανών της εν Χαλκηδόνι Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου αναφέρει ότι «πρόνοιαν έθεντο οι των πτωχείων δομήτορες Ναούς εν αυτοίς ανεγείραι». Νεαρά του Αυτοκράτορος Ηρακλείου, του έτους 612, και τα Βασιλικά ρυθμίζουν τη θέση των κληρικών, οι οποίοι υπηρετούν ως νοσοκομειακοί εφημέριοι: «ρητών προσώπων αριθμώ περιστήσαι των ευαγών οίκων τους κληρικούς». Συγκεκριμένως τα «Τυπικά» αναφέρουν άλλους κληρικούς για τον Ναό και τους αρρώστους και άλλους για τους αποβιώσαντες ασθενείς: «ιερείς των Εκκλησιών δύο» και «ιερέα της κηδείας». Καθορίζουν επίσης τον μισθόν αυτών, ο οποίος είναι πάγιος, ανερχόμενος σε «νομίσματα τρία». Διοικητικός οι νοσοκομειακοί κληρικοί, σύμφωνα με το Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων, υπάγονται στον Επίσκοπο της περιοχής. Σε ιδιωτικό ιδρυτικό καταστατικό ευγαγούς οίκου, συσταθέντος από τον Μιχαήλ Ατταλειάτη το 1077, αναφέρεται η δημιουργία θέσεως εμμίσθων ιερέων εφημερίων για την Εκκλησία του Ιδρύματος: «και θεραπευτάς του Ναού άνδρας προεστησάμην – επί ρητοίς σιτηρεσίοις και ράγαις (με προσδιορισμένες αμοιβές τροφών, μισθούς και δώρα)». Με διατάξεις οι περιουσίες των διοικητών ιατρών των νοσηλευτικών ιδρυμάτων και των Επισκόπων δεν περιέρχονται μετά θάνατον στους συγγενείς, αλλά στα ευαγή αυτά ιδρύματα. Νεαρά Ιουστινιανού, Νεαρά Ιωάννου Βατάτζη του 1229, το Σύνταγμα Ματθαίου Βλαστάρεως και τα Βασιλικά αναφέρουν τον σκοπό των χρημάτων αυτών: «εις πτωχών αποτροφάς και εις ευσεβείς αιτίας».

Ειδικό γυναικείο μοναστήρι, «το σεμνείον», αναδεικνύεται, σε ένα τμήμα του, σε αναρρωτήριο ψυχικά πασχόντων γυναικών. Έμπρακτο ενδιαφέρον υπέρ της διαζευχθείσης γυναικός, λόγω νόσου μανίας, επιδεικνύουν το Κράτος και η Εκκλησία. Η ΙΙΙ Νεαρά Λέοντος και τα Βασιλικά αναφέρουν: «θεσπίζομεν τον κατά χώραν θεοφιλέστατον Επίσκοπον εις τι σεμνείον παραδούνται ταύτην και ταύτη την διοίκησιν αυτής αναθείναι . . . και την οφειλομένην πρόνοιαν γίνεσθαι μέχρι αν ή της μανίας ή του βίου προς απαλλαγήν καταστεί» (ή γίνει καλά από την πάθηση, ή αποβιώσει).

7. Ο προσδιορισμός από την Εκκλησία των γνωρισμάτων του καλού ιατρού.

Δίδονται επίσημα από την Εκκλησία τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αρίστου ιατρού δια «πράξεως συνοδικής επί τω Πυργίω εν έτει 1368. Και ιατρός εκείνος άριστος αν καλοίτο, ός τη της τέχνης επιμελεία φιλοπονωτάτως χρώμενος τοις κάμνουσι την υγείαν χαρίζεται, τα προς σωτηρίαν αυτοίς παρεχόμενος φάρμακα». Ο Ιωάννης Δαμασκηνός τονίζει: «τέλειον ιατρόν λέγομεν τον μηδέν των εις ωφέλειαν ανηκόντων και θεραπείαν παραλείποντα». Ο ίδιος συμβουλεύει: «τίμα ιατρόν προς τας χρείας τιμής αυτού, και γαρ αυτόν έκτισεν ο Κύριος». Εφιστά εν τούτοις την προσοχή στον ανεπιστήμονα, τον αδαή και αγύρτη ψευδοίατρό, διότι «ανεπιστήμων ιατρός, προς κάμνοντας εισιών, αντί του εις υγείαν αυτούς επαναγαγείν, και μικρόν λείψανον της δυνάμεως αφαιρείται». Στον ΙΔ΄ Κανόνα της εν Νικαία Οικουμενικής Α΄ Συνόδου υπογραμμίζεται η αξία του επιστήμονος ιατρού, ο οποίος έχει πλήρη ιατρική κατάρτιση, ανεξαρτήτως τίτλων και αξιωμάτων: «ουκ επιλέγεται ο ανεπιστήμων, καν αρχίατρος ή . . . η ακριβής επιστήμη την θεραπείαν δίδωσιν». Ο Αμφιλόχιος Ικονίου, χαρακτηρίζοντας τη θαυματουργική θεραπεία ως «ακενόδοξον θεραπείαν», μη αποσκοπούσα δηλαδή στην κοινωνική δόξα και προβολή του ιατρού, προσδίδει στον ιατρό το απαραίτητο στοιχείο της ταπεινοφροσύνης και αυταπαρνήσεως.

8. Επιπτώσεις της νόσου ή της παθήσεως σε εκκλησιαστικά θέματα.

Η νόσος, πλην των επιπτώσεων στην υγεία, έχει επιδράσεις και σε ζητήματα εκκλησιαστικά. Κατά τη βυζαντινή περίοδο, κωλύουν την ιερωσύνη γενικώς και την εκλογή Επισκόπου ειδικότερα η κώφωση, η τύφλωση, η ημιπληγία, ψυχιατρικές παθήσεις, η επιληψία και ο εκούσιος ευνουχισμός, όχι ο «δι΄ ασθένειαν». Ο εσπευσμένος λόγω νόσου εκχριστιανισμός ατόμου κωλύει την σε πρεσβύτερο χειροτονία του. Μερικές φορές βαρεία ασθένεια αναγκάζει αρχιερείς σε παραίτηση απο το αξίωμά τους. Προς τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ο Ουγγροβλαχίας Μητροπολίτης (14ος αιώνας) αναφέρει: «Δια την

υπερβολική ασθένεια, ής έχω, αργός είμι εις το καθόλου . . . αυτόθι γαρ καταλαμβάνει ο δικαιοφύλαξ εις αρχιερέα πάσης Ουγγροβλαχίας». Λόγω βαρείας νόσου ή επικειμένου θανάτου νηπίου επισπεύδεται το μυστήριο του Βαπτίσματος. Σύμφωνα με τα Ευχολόγια ο κίνδυνος θανάτου νηπίου τροποποιεί την ακολουθία του βαπτίσματος. Υπάρχει 'ευχή εις αποθνήσκοντα νήπια έχουσα το προοίμιον πάνυ σύντομον των αγίων βαπτισμάτων', όπως 'και ακολουθία εις τα αποθνήσκοντα νήπια προς ώραν βαπτιζόμενα'. Ο Ζωναράς σημειώνει ότι επί απωλείας του λόγου συνεπεία νόσου ή επί εγκεφαλικών επεισοδίων το βάπτισμα επιτελείται, όταν οι ασθενείς 'προαίρεσιν δείξουσιν'. Η μετάδοση της θείας Μεταλήψεως επηρεάζεται και αυτή. Σύμφωνα με τη Δ' Απόκριση του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου σε αντίστοιχη ερώτηση, η θεία Κοινωνία χορηγείται σε ψυχιατρικώς πάσχοντες ασθενείς λόγω φυσικών αιτίων, όχι όμως σε δαιμονιζόμενους: 'Ει από μέλανος ενοχλείται χυμού τις ως δαιμονάν δοκεί, ου κωλυθήσεται. ει δε τη αληθεία δαιμονών εστιν, ήκιστα των αγιασμάτων αξιωθήσεται, ότι ουδέ κοινωνία φωτί προς σκότος'. Πρακτικά θέματα, όπως νηστεία, τροποποιούνται σε περιπτώσεις ασθενούντων βαρέως. Ο Τιμόθεος Αλεξανδρείας ορίζει ότι 'οφείλει μεταλαμβάνειν και της τροφής και του ποτού ο ασθενών... το γαρ μεταλαμβάνειν ελαίου τον άπαξ εκτακέντα, δίκαιόν εστιν'. Ο Βαλσαμών σχολιάζοντας εξηγεί: 'ο άκρως υπ' ασθενείας κατατακεί και εν τω Πάσχα μεταλαμβάνει και οίνου και ελαίου'. Σε τυπικό της αγίας Λαύρας του οσίου Σάββα υπάρχει η εξής σημείωση: 'Τετράδι μεν και Παρασκευή απεχόμεθα ελαίου και οίνου, πλήν των ασθενούντων'. Ο Μέγας Φώτιος, επίσης, εξαιρεί την λεχώνα και τον άρρωστο από τη νηστεία.

Το συναγόμενο συμπέρασμα είναι ότι η παρουσία του Ναού και του εφημερίου ιερέως μέσα στο Νοσοκομείο υπήρξε απ' αρχής συνδεδεμένη με την ανάγκη περιθάλψεως των αρρώστων. Τούτο θα εκφράσει ως ιατρικό γνωμικό ο Πέτρος Ηπίτης, από τους πρώτους Καθηγητές της Ιατρικής Σχολής του Οθωνείου (1837) και μετέπειτα Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών: 'Ο ιατρός και ο πνευματικός ηνωμένοι, ως αδελφοί, να κυττάζουν τους πάσχοντα με την δυνατή επιμέλειαν και φιλανθρωπίαν καί να τους παρηγορήσουν'. Ο νοσοκομειακός εφημέριος υπήρξε το σύμβολο και το μέσο της παρουσίας του Θεού για τη βοήθεια της ψυχοσωματικής υγείας του ασθενούς, στην οποία βασίζεται η θεραπευτική αγωγή. Ο νοσοκομειακός ιερέας, ο οποίος γνωρίζει και παρακολουθεί το έργο υγείας που επιτελείται σε κάθε ασθενή, μπορεί να μεταγγίσει στο έργο αυτό την απαραίτητη στην ιατρική τέχνη θεία Χάρη, προ πάντων σήμερα που οι άμεσοι καί έμμεσοι φορείς της τέχνης αυτής επικαλούνται γενικώς από ελάχιστα έως και καθόλου. Ο ιερέας παρέχει ακόμη την ελπίδα στον πόνο, αποτελεί παρηγορητικό παράγοντα της φιλανθρωπίας του Θεού προς τον πάσχοντα και είναι οπωσδήποτε αυτός ο οποίος μπορεί να εξασφαλίσει την πνευματική υγεία τού δια μέσου πολλών κακουχιών διερχομένου οδοιπόρου προς την Βασιλεία των Ουρανών.